

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА. ГЕТЬМАНАТ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

1. Внутрішня політика гетьмана Павла Скоропадського

29 квітня 1918 р, не погоджуючись з політикою соціалізації землі, яку проводила УЦР, 8 тис. учасників Хліборобського з'їзду проголосили Павла Скоропадського гетьманом України. Цьому активно сприяло німецьке командування, яке сподівалося, що гетьман, на відміну від УЦР, зуміє виконати торговельні умови Брестського миру більше ніж на 20 %.

Особистості



Павло Скоропадський (1873-1945) народився в німецькому місті Вісбадені в аристократичній родині.

У жовтні 1917 р. його обрали отаманом Вільного козацтва, потім він був призначений головнокомандувачем українських збройних сил Правобережжя.

На початку 1918 р. П. Скоропадський, не сприймаючи анархії, уважав, що Україні потрібна міцна влада. Створив Українську народну громаду, яка разом з офіцерською організацією Вільного козацтва стала готувати гетьманський переворот.

Після відречення від влади жив у Німеччині. Помер від важкого поранення, отриманого під час бомбардування Мюнхена. Похований в м. Оберстдорфі.

Гетьман визнавав, що в Українській державі має бути скликаний парламент, але до його скликання владу зосередив у своїх руках. П. Скоропадський призначав голову уряду, затверджував його склад, відправляв уряд у відставку, був верховним головнокомандувачем, визначав зміст зовнішньої політики, оголошував воєнний стан. Отже, на зміну ліводемократичній республіці прийшла нова форма Української національної держави — Гетьманат.

Гетьман приділяв багато уваги розвитку державних органів, надаючи перевагу кваліфікованим працівникам, які складали урочисту обітницю

«вірно служити Українській державі». Багато зусиль П. Скоропадський доклав до розбудови армії, чисельність якої планував довести до 310 тис. осіб. На осінь 1918 р. вона була вп'ятеро меншою, проте добре вишколеною. Гетьман турбувався про відновлення економіки. Засновували нові акціонерні компанії, поживавилася промисловість, фінанси. Карбованець дорівнював до половини золотого франка.

Найважливішим питанням внутрішньої політики П. Скоропадського стало аграрне. На зустрічі з хліборобами 21 червня 1918 р. гетьман висловився за ліквідацію великих земельних маєтків. Поміщики мали продати їх державному земельному фонду, з якого селянин міг викупити не більше 25 десятин. У такий спосіб планувалося створити широку верству селян-власників — постачальників на ринок достатньої кількості сільськогосподарської продукції.

Однак гетьман ігнорував зміни, які відбулися в селі протягом 1917-1918 рр. Так звані земельно-ліквідаційні комісії повертали поміщикам землю та майно, здобуті селянами самочинно. І хоча гетьман не надсилав у села каральні загони, він і не перешкоджав поміщикам робити це власними силами чи й використовувати німецько-австрійські сили. Це налаштувало селян проти гетьмана.

Здійсненню реформи перешкоджали й продовольчі зобов'язання перед Центральними державами. Тому в липні 1918 р. було прийнято тимчасовий закон, який дозволяв поміщикам примусово використовувати селян, їхню худобу й техніку, щоб виростити урожай для постачання Центральних держав. Організаторів селянських страйків цей закон дозволяв карати ув'язненням на термін до одного року.

Гетьманський режим розгорнув жорсткий наступ проти лівих сил. їм було заборонено проводити з'їзди, видавати газети. Видання всіх партій були поставлені під цензурний нагляд. Найактивніші демократичні діячі змушені були перейти на нелегальне становище. Багато з них потрапили за ґрати, уключаючи й С. Петлюру. Гетьман заборонив страйки, поширивши на їхніх учасників юрисдикцію німецьких військово-польових судів. Було суттєво обмежено повноваження профспілок. Скориставшись цим, підприємці збільшували тривалість робочого дня, скорочували заробітну плату, зупиняли виробництво. Кількість безробітних досягла 400 тис.

Водночас гетьманський режим не заперечував легальні форми політичної боротьби. Цим скористалися українські соціал-демократи й есери центристської течії, створивши Український національний союз (УНС). Головною метою УНС проголосив відновлення парламентаризму. До УНС приєдналися селянська й учительська спілки, профспілки залізничників, поштово-телеграфних службовців та ін.

Загалом внутрішня політика гетьмана не знайшла в тих історичних обставинах дієвих засобів для ослаблення протистояння в суспільстві, розтривоженому революцією. Стабільність влади П. Скоропадського забезпечували насамперед німецькі й австрійські військові сили.

Гетьманат — форма Української національної держави часів Української революції. Гетьман очолював законодавчу та виконавчу владу, командував збройними силами, частково обмежував демократичні права та свободи людей.



Гетьман П. Скоропадський оглядає війська. Фото. 1918 р.

Надзвичайно багато гетьман зробив для розвитку української культури, про що йтиметься далі.

2. Зовнішня політика гетьмана Павла Скоропадського

Головним напрямом зовнішньої політики Гетьманату були активні відносини з Центральними державами. У Берліні з державними візитами побували прем'єр-міністр і гетьман. Німеччина погодилася розвивати взаємну торгівлю, надати Україні кредит, допомагати вирішувати територіальні суперечки з Росією, визнати Крим автономною частиною Української держави.

Історичний факт

Гетьманська Україна відновила Чорноморський флот у складі лінкора, крейсера, 11 міноносців, кількох підводних човнів з числа тих кораблів, які Росія, за Брестським договором, передала Центральним державам.

Гетьман продовжив і розширив торговельно-економічні відносини з Центральними державами. Україна мала експортувати 1/3 урожаю й 1/3 металу продукції, 10 % цукру та ін. За це отримувала позику на 1 млрд марок, постачання сільськогосподарської техніки та промислового устаткування.

Гетьманський уряд докладав багато зусиль, щоб до складу Української держави включити Південну та Північну Бессарабію, які окупувала Румунія,

а також Холмщину й Підляшшя, проти чого активно виступали польські організації. Український уряд вів активні перемовини з урядом Кубанського краю, який прагнув об'єднання з Україною. На перешкоді цьому стали більшовики й генерал А. Денікін. Для боротьби з ними гетьманська Україна надавала кубанському уряду велику кількість зброї, боєприпасів, аmunіції, готувала десантування Запорозької дивізії через Азовське море на Кубань.

Революція в Німеччині та розпад Австро-Угорщини змусили П. Скоропадського 14 листопада 1918 р. переорієнтувати зовнішню політику на співпрацю з Антантою та її союзником — білогвардійською Росією. Гетьман навіть заявив про встановлення федерації з майбутньою небільшовицькою Росією.

Політика уряду П. Скоропадського

Внутрішня політика	Зовнішня політика
Розвиток державних органів.	Розвиток політичних відносин із Центральними державами.
Розбудова армії, відновлення Чорноморського флоту.	Розвиток торговельно-економічних відносин із Німеччиною.
Відновлення економіки, зміцнення курсу української валюти.	Робота щодо підготовки мирного договору з радянською Росією.
Проголошення аграрної реформи на засадах приватної власності на землю.	Перемовини про включення до складу України Південної та Північної Бессарабії, Холмщини та Підляшшя.
Повернення поміщикам самочинно відібраної землі.	
Жорстке обмеження діяльності лівих соціал-демократичних сил.	Реальні кроки, спрямовані на включення до складу України автономного Криму та Кубанського краю.
Обмеження ряду демократичних прав і свобод громадян, страйкового, профспілкового руху.	Переорієнтація зовнішньої політики на співпрацю з Антантою; проголошення курсу на встановлення федеративного зв'язку з майбутньою небільшовицькою Росією.

3. Зародження повстанського руху

Аграрна політика гетьмана призвела до вибуху селянського повстанського руху. На початку червня 1918 р. 30 тис. селян Звенигородського й Таращанського повітів Київської губернії розпочали повстання, очолене лівими есерами. За ними повстали селяни Чернігівщини, очолені більшовиками, а в серпні — селяни Катеринославщини, очолені анархістом Н. Махном.



Антигетьманський повстанський загін. Миргородщина. Фото. 1918 р.

Проти політики гетьмана організовану страйкову боротьбу повели залізничники. Майже 200 тис. страйкарів із середини липня до середини серпня перешкоджали вивезенню продукції з України. Отже, гетьманові не вдалося врівноважити інтереси суспільних верств. У суспільстві назрівав новий соціальний вибух.

4. Кримські крайові уряди. Спроби приєднати Крим до України

Протягом 1917-1921 рр. Крим прагнули захопити російські більшовики та денікінці. Німеччина дивилася на Крим як на плацдарм для наступу в Азію, а кримські татари прагнули перетворити півострів на незалежну державу.

Уряд П. Скоропадського бачив Україну сильною державою, що міцно стоїть на Чорноморському узбережжі. Тому повідомив Центральним

державам, що бачить Крим у складі України на правах автономії. Німецьке командування обрало політику стримування Гетьманату й у травні 1918 р. визнало чинність курултаю та посприяло створенню національного уряду Дж. Сейдамета. Однак в опозицію до нього стали нетатарські сили півострова. Тому в червні німецьке командування доручило генералу С. Сулькевичу створити новий крайовий уряд з колишніх царських урядовців. Уряд узяв курс на відокремлення Криму. У внутрішній політиці відновлювалася чинність усіх законів Російської імперії. Курултай було позбавлено прав національного парламенту, водночас розпочалося переслідування й українського руху.

У відповідь гетьманський уряд оголосив економічну блокаду півострова. Було припинено торгівлю, залізничний і морський зв'язок. Це завдало відчутних ударів по кримській економіці. Кримський уряд погодився на політичну та культурну автономію в складі України. Однак до реального об'єднання справа не дійшла. Німецькі війська залишили Крим, гетьманська держава була знищена під натиском повстанців.

Щоб не допустити повернення більшовиків, у Крим прийшли сили Антанти. У листопаді 1918 р. влада в Криму перейшла до нового проросійського крайового уряду, очоленого С. Кримом. Невдовзі півострів зайняла Добровольча армія.

5. Антигетьманське повстання та відновлення УНР

Ослаблення влади П. Скоропадського через падіння Німецької імперії заохотило його опонентів до повстання, яке очолив колегіальний орган — Директорія. До її складу ввійшли: В. Винниченко (голова), С. Петлюра (обоє — соціал-демократи), професор Ф. Швець (есер), адвокат П. Андрієвський (соціаліст-самостійник), А. Макаренко (профспілковий лідер).

Директорія відразу ж здобула широке визнання, а грамота гетьмана про федеративний союз з Росією викликала обурення серед патріотів та українських військових. На сторону Директорії перейшли січові стрільці, запорожці П. Болбочана, «сірожупанна» дивізія, Чорноморський козацький кіш та ін. Вірність гетьману зберігали тільки сердюки. Але 18 листопада 1918 р. під Мотовилівкою, за 30 км від Києва, вони були розгромлені січовими стрільцями. Опівдні 14 грудня 1918 р. січові стрільці ввійшли до Києва, а гетьман П. Скоропадський зрікся влади.

Директорія УНР — сформований Українським національним союзом колективний орган для керівництва антигетьманським повстанням; «тимчасова верховна влада» відновленої УНР; колективний верховний державний орган УНР, якому Трудовий конгрес народу України доручив виконувати функції верховної влади.

18 грудня 1918 р. Київ урочисто зустрів Директорію, яка проголосила відновлення Української Народної Республіки. З цього приводу були влаштовані військовий парад і святкове богослужіння. Відновлена УНР мала суттєві відмінності від попередньої. УНР до квітня 1918 р. уособлювала Центральна рада — революційний парламент. Тепер владу сконцентрували п'ять осіб.

Революційна Директорія. Державне будівництво. Після перемоги над П. Скоропадським Директорія проголосила себе «тимчасовою верховною владою революційного часу» і зобов'язувалася передати владу скликаному в майбутньому Трудовому конгресу народу України.

Директорія утворила уряд — Раду народних міністрів УНР на чолі з українським соціал-демократом В. Чехівським. Міністерські портфелі отримали представники партій, що входили до Українського національного союзу. Уряд був підпорядкований Директорії й чітко виконував її директиви.

У «Декларації Української Директорії» - від 26 грудня 1918 р. основою державотворення проголошувався «трудовий принцип». За ним органи влади всіх рівнів мали формуватися як «трудові ради», поєднуючи переваги як парламентської, так і радянської систем. У «трудових рада» право на владу отримували лише «трудові класи» — робітники та селяни. «Нетрудові класи» позбавлялися права голосу в управлінні державою. Цей принцип відштовхнув від Директорії українську інтелігенцію, фахівців різних галузей.

Багато уваги Директорія приділяла розбудові збройних сил. Життя вимагало комплектувати армію шляхом масової мобілізації чоловіків від 20 до 35, а офіцерів — до 43 років, які раніше перебували на військовій службі. Загальна мобілізація залучила до армії значну частину декласованих й аморальних типів. Щоб підтримувати дисципліну, у травні 1919 р. було ухвалено Закон «Про державний інспекторат у військових частинах та інституціях».

Загалом процес державотворення за часів Директорії постійно ускладнювався воєнними подіями.

Національна політика. Уряд Директорії УНР мав набагато слабший зв'язок з національними меншинами, ніж Центральна рада. Директорія відновила національні міністерства. Однак в її складі працював лише міністр єврейських справ А. Ревуцький — член Єврейської соціал-демократичної робітничої партії. Призначення міністрів польських і російських справ було відкладене «до в'яснення політичних відносин між Україною та Східною Росією й Польщею». Таке зауваження було цілком обґрунтованим в умовах війни з державами, які намагалися використати національні меншини для руйнування Української держави зсередини. Разом з тим Директорія відновила чинність Закону УЦР «Про національно-персональну автономію».

Трудовий конгрес. 5 січня 1919 р. Директорія УНР оголосила про скликання Трудового конгресу народу України. Передбачалося обрати 593 делегати. З них: 377 — від селянства, 118 — від робітників і лише 33 — від трудової інтелігенції. 65 мандатів отримували делегати від Західної України (Західноукраїнської Народної Республіки, ЗУНР).

Через складну воєнно-політичну ситуацію та стислі строки на конгрес 23 січня 1919 р. в приміщенні Київського оперного театру зібралися майже 400 делегатів, тобто понад 60 %. Вони розділилися на три фракції. До найменшої ввійшли представники правих поглядів — соціалісти-самостійники, соціалісти-федералісти, трудовики та делегація ЗУНР. Найчисленнішою була фракція центристів, сформована з представників УСДРП, правої та центристської течії УПСР. Фракцію лівих сил утворили делегати від лівих есерів («боротьбисти» — за назвою їхнього друкованого органу «Боротьба»), незалежників (лівої фракції УСДРП) і представників від лівих партій національних меншин України.

Головна дискусія на Трудовому конгресі розгорілася між лівими та центристами. Ліві вбачали завдання Трудового конгресу в тому, щоб передати владу з рук Директорії радам робітничих і селянських депутатів, оголосити Україну незалежною соціалістичною республікою, утворити робітничо-селянський уряд, який би був утворений на засадах диктатури пролетаріату, і розпочати мирні перемовини з урядом радянської Росії.

Перемогу здобули центристи й праві. Вони відхилили більшовицький принцип диктатури пролетаріату, висловилися проти радянської форми правління. Натомість підтримали встановлення демократичного ладу в Україні. 28 січня конгрес висловив повну довіру Директорії УНР і, зважаючи на обставини воєнного часу, надалі доручив їй здійснювати владу.

6. Військова присутність Антанти на півдні України

Після залишення України німецькими силами роль гаранта стабільності вирішила взяти на себе Антанта. Її керівництво планувало у взаємодії з білогвардійським рухом відтіснити сили більшовиків за Харків. Одесу було визначено як суходільну, а Севастополь як військово-морську базу військ союзників. З кінця листопада 1918 р. до кінця січня 1919 р. на південь України було введено понад 55 тис. військових, переважно французів. Вони опанували територію по лінії Тирасполь-Бірзула-Веселий Кут-Миколаїв-Херсон.

Перебування військ Антанти виявилось недовгим. Зрозумівши неможливість опанувати революційну Україну таким обмеженим контингентом, а також, бачачи розлад стомлених війною та більшовицькою пропагандою своїх військ, Рада Антанти вирішила вивести їх з півдня

України. Останні французькі підрозділи залишили Одеський порт 3 квітня 1919 р.

7. Реорганізація Директорії УНР

Після вимушеного переїзду з Києва до Вінниці Директорія вступила в переговори з Антантою. Французьке командування виставило ультимативні вимоги: реорганізувати уряд УНР і саму Директорію, вилучивши з її складу представників соціалістичних партій — В. Винниченка та С. Петлюру; відмовитися від соціалістичної соціально-економічної політики; довести чисельність армії до 300 тис. і підпорядкувати її командуванню Антанти, нарівні з Добровольчою армією генерала А. Денікіна.

В. Винниченко подав у відставку, а С. Петлюра залишився в складі Директорії, заявивши про припинення свого членства в УСДРП. Подав у відставку й голова уряду соціал-демократ В. Чехівський. Йому на зміну прийшов прихильник порозуміння з Антантою економіст С. Остапенко.

Отже, Директорія формально функціонувала й надалі, фактично ж влада сконцентрувалася в руках Симона Петлюри.

Особистості



***Симон Петлюра** (1879-1926) народився в м. Полтаві. Освіту здобував у Полтавській духовній семінарії, з якої був виключений за революційні настрої. Під час Української революції — голова Українського військового комітету Західного фронту.*

З березня 1917 р. — член УЦР, з травня 1917 р. — голова Українського військового генерального комітету, з червня 1917 р. — генеральний секретар військових справ. На початку 1918 р. сформував Гайдамацький кіш Слобідської України, командував ним під час придушення більшовицького заколоту в Києві. За антигетьманську діяльність у липні-листопаді 1918 р. утримувався у в'язниці. Обраний до складу Директорії УНР. Після поразки Української революції керував роботою Директорії УНР в еміграції.

Убитий агентом радянських спецслужб. Похований у Парижі.

Друга війна більшовицької Росії з УНР. Поразка Німеччини в Першій світовій війні дала можливість радянській Росії розірвати Брестський договір, а вже 18 листопада 1918 р. розпочати другу інтервенцію в Україну силами антигетьманських постанських загонів (названих українською Червоною армією), продовольчих полків, загонів литовських, угорських, китайських та інших «інтернаціоналістів», партизанських загонів казанських татар та уфимських башкирів. Сподіваючись на владнання відносин з «ідейно близькими російськими соціал-демократами — більшовиками», голова Ради міністрів УНР В. Чехівський звернувся до кремлівського уряду із запитом про російський наступ на УНР без оголошення війни. Нарком закордонних справ РСФРР Г. Чичерін безсоромно відповів, що російських військ на території України немає й що така заява «є брутальним наклепом», адже «уряд РСФРР анітрохи не зазіхає на самостійність України». Воєнні ж дії проти УНР веде Червона армія України, яка підлягає «цілком незалежному українському радянському уряду». Поступово навіть прихильникам союзу з радянською Росією стала зрозуміла її хижацька сутність. Тому 16 січня 1919 р. Директорія УНР оголосила про стан війни з радянською Росією.

У ході антигетьманського повстання підрозділами армії Директорії оголосили себе повстанські загони, загальною чисельністю майже 100 тис. бійців. Однак на боротьбу з російсько-більшовицькими силами стало лише 21 тис. бійців. У ході війни суцільної смуги фронту не існувало. Успіху досягав той, хто застосовував кавалерію, діючи швидше, удаючись до маневрів, охоплюючи фланги противника. В армії УНР кавалерії практично не було, і 2 лютого 1919 р. Директорія та уряд УНР змушені були перебратися до Вінниці, а звідти — до Жмеринки, Проскурова (нині Хмельницький), Рівного й Радивилова. У середині травня на

Волині проти збройних сил УНР розпочала наступ польська армія Ю. Галлера. 2 червня вона взяла Луцьк, де зберігалася велика кількість зброї та боєприпасів.

Отже, на початку червня 1919 р. територія УНР скоротилася до розмірів завширшки 10-20 км між польською та російською зонами окупації. УНР знаходилася на межі повної поразки. 6 червня уряд переїхав до Кам'янця.